УДК 811.111'255.4(045)
https://doi.org/10.31548/philolog2021.03.050

КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ ПЕРЕКЛАДАЧА: «МОДЕРНІЗАЦІЯ» VS. «ІСТОРИЗАЦІЯ» ЧАСОВО ВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ
(на матеріалі українських ретрансляцій трагедій У. Шекспіра)

Я. В. БОЙКО, кандидат філологічний наук, доцент,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
E-mail: yana.boyko.85@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-0074-5665

Анотація. *В статті охарактеризовано когнітивний стиль українських поетів-перекладачів трагедій У. Шекспіра, який сформовано у XIX–XXI ст. під впливом культурно-історичного контексту і літературного стилю епохи. На прикладі трагедії Шекспіра "Hamlet" (1899) та її трьох різночасових українських ретрансляцій, авторами яких є Пантелеймон Куліш (1899), Леонід Гребінка (1939) та Юрій Андрухович (2000), у статті продемонстровано вплив когнітивного стилю перекладача на його вибір стратегії перекладу – історизації / архаїзації (орієнтація на автора першотвору, тобто збереження культурно мотивованого ментального образу оригіналу в перекладі) або модернізації / доместикації (орієнтація на сучасного читача перекладу, тобто адаптація вихідного ментального образу до культурних норм цільової аудиторії).* ***Мета статті*** *– розкриття зумовленості стилістичної варіативності різночасових українських ретрансляцій часово віддаленого першотвору когнітивним стилем перекладача, що детермінує його вибір стратегії перекладу, – досягається шляхом застосування різних методів аналізу.* ***Методологія*** *дослідження інкорпорує загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, спостереження й абстрагування – для обґрунтування теоретичних проблем розвідки; лінгвостилістичний, компонентний і порівняльний аналіз – для зіставлення текстів оригіналу і перекладу, а також різночасових українських ретрансляцій між собою з метою виявлення та порівняння специфічних ознак індивідуального стилю перекладу. Проведене дослідження встановило відмінності в перекладах часово віддаленого першотвору за когнітивним стилем перекладача, оскільки вибір перекладацької стратегії історизації / архаїзації або модернізації / доместикації органічно залежить від художнього методу епохи, до якої належить чи тяжіє перекладач як оригінальний автор.*

Ключові слова: *діахронна множинність перекладів, часово віддалений першотвір, когнітивний стиль перекладача, стратегія історизації / архаїзації, стратегія модернізації / доместикації, культурно-історичний контекст, літературний стиль епохи.*

Актуальність дослідження. З початку 80-х років минулого століття розбудова питання інтерпретаційної діяльності перекладача, у ході якої перекладач вступає у взаємодію з автором першотвору, що характеризується високим ступенем свободи перекладацької особистості, привернула увагу науковців до необхідності усвідомлення глибинних когнітивних механізмів, що відбуваються у свідомості перекладача між сприйняттям тексту оригіналу (далі ТО) і створенням його трансляту, тексту перекладу (далі ТП). Увага дослідників (S. Halverson [10], Z. Kövecses [13], B. Lewandowska-Tomaszczyk [14], N. Mandelblit [15], P. Sickinger [16] та ін.), які звернулися до останніх досягнень в області психології і когнітивістики, сфокусувалася на когнітивному аспекті перекладацького процесу як на перетині зовнішнього соціокультурного контексту з внутрішнім фактором – індивідуальним набором знань перекладача і мовним кодом [14, с. 105–148].

Окрім соціокультурних та індивідуальних факторів, перекладацький процес значною мірою детермінується персональним "когнітивним стилем" перекладача [13, с. 246–258], тобто преференціями перекладача у виборі певних когнітивних механізмів і структур, а також індивідуальних способів їх застосування. Когнітивний стиль перекладача детермінує застосування стратегії перекладу, зокрема, вибір стратегії "модернізації" чи "історизації" [11] стосовно перекладів часово віддаленого першотвору.

Проблеми перекладу часово віддалених творів торкалося чимало зарубіжних (Г. Гачечіладзе, Дж. Кетфорд, В. Россельс та ін.) і вітчизняних (М. Новікова, А. Попович, М. Рильський, О Ребрій, Р. Ситар та ін.) дослідників, хоча не можна вважати, що питання є остаточно вичерпаним, оскільки недостатнє теоретичне обґрунтування відмінності когнітивних стилів перекладачів ускладнює можливість передбачити чи пояснити окремі перекладацькі рішення, які є або успішними, або невдалими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато авторів, які вивчають

© Я. В. Бойко

психічні процеси перекладача, сходяться на думці, що переклад – це особливий тип когнітивної поведінки. Наприкінці 1960-х років зростав інтерес до пізнання розумового процесу перекладача, а в 1980-х роках, із дослідженням Дечерта і Сандрока [9], почалося емпіричне вивчення процесу перекладу. Після цієї праці були й інші розвідки, орієнтовані на психолінгвістичний або когнітивний процес перекладу, які всі фокусуються на методології, що використовується для збору й аналізу даних в інтроспективних словесних протоколах.

Когнітивний підхід трактує процес перекладу у новому світлі, оскільки робота перекладача передбачає певні механізми, які відбуваються у мовній свідомості творчої особистості. У контексті когнітивної транслятології перекладач виступає не лише як знавець обох мов, а як міжкультурний посередник, щоб лінгвістично, когнітивно, культурно й комунікативно правильно адаптувати ТП для цільової аудиторії, спираючись на свої знання та досвід. Інтеграція мови і когніції дозволяє звернути увагу дослідників ([8; 10; 13; 14; 15; 16] та ін.) на тих когнітивних процесах, які зумовлюють вибір перекладачем певних перекладацьких стратегій у ході обробки вихідної когнітивної інформації у ТО та створення таких мовних конструкцій у ТП, які б активували її найповнішою мірою. Орієнтація на переклад як когнітивний процес, врахування творчої особистості перекладача збагачують традиційне розуміння перекладу як міжмовного перекодування і зумовлюють інтерес транслятологів до проблеми когнітивного стилю перекладача.

Поняття когнітивного стилю як таке, що фіксує індивідуальні способи пізнання, пов'язано з дослідженнями Д. Бровермана, Р. Гарднера. Г. Клейна Г. Фатерсона, Г. Уіткіна та ін. З. Ковечеш [13, с. 246–258] надає таке визначення когнітивного стилю – знехтування культурно-специфічним компонентом за вибором перекладача відповідно до своїх когнітивних механізмів і структур, а також індивідуальних способів їх застосування.

Якщо розглядати переклад як перехід від однієї концептуальної системи до іншої, то відмінності між ними є джерелом основних труднощів для перекладу, що отримало назву "концептуальний зсув" – умовний трансфер між концептуальними системами, що поєднує індивідуально-когнітивний, соціокультурний та комунікативний компоненти [7, с. 210]. "Концептуальний зсув" тягне за собою часову проблему [15, с. 482–495], яка вимагає більше часу для вибору стратегій та прийомів перекладу ТО. Якщо створення ефекту давнини було частиною задуму автора, завданням перекладача є достовірне відтворення часової дистанції засобами цільової мови.

Досягнення адекватного перекладу часово віддаленого першотвору вимагає урахування його історичного, соціального та культурного контекстів, а також жанрово-стилістичних особливостей. М. Новикова пропонує два критерії оцінки інтерпретації творів класичної літератури у процесі художнього перекладу: 1) реальність художнього тексту – сприйнятого якомога більш повно й динамічно; 2) "реальність контексту – історичного, соціального, біографічного, літературно-типологічного, функціонально-стилістичного, тобто того, який створює навколо класичних першотворів широке […] інтерпретаційне поле" [2, с. 50].

У ході перекладу часово віддаленого першотвору перед перекладачем постають вимоги, що протистоять одна одній. З одного боку, ТП має бути максимально наближеним до ТО, з іншого, – сприйняття ТП адресатом, який належить іншій культурі, має мало відрізнятися від рецепції ТО носієм культури першотвору. Когнітивний стиль перекладача демонструє його вміння балансувати між цими двома крайнощами, вміння зберегти і змістову, і стилістичну своєрідність ТО, й у той самий час уміння зробити ТП доступним і зрозумілим для потенційного адресата – читача або глядача.

Альтернативними стратегіями перекладу часово віддаленого першотвору, назви яких було запропоновано американсько-голландським поетом і перекладачем Дж. Холмсом [11], вважаються стратегія історизації / архаїзації, що передбачає орієнтацію на автора першотвору, тобто збереження культурно мотивованого ментального образу оригіналу в перекладі, і стратегія модернізації / доместикації, що орієнтована на сучасного читача перекладу, тобто передбачає адаптацію вихідного ментального образу до культурних норм цільової аудиторії. Часова відстань між ТО і ТП впливає на всі рівні структурної реалізації ТП: мовний, літературний, культурний. Однак більшість дослідників доходять висновку [18, с. 13536], що переклад повинен здійснюватися сучасним перекладачем мовою з такими лексичними і граматичними елементами, які б дозволили відтворити необхідну історичну перспективу, до того ж стратегія історизації / архаїзації вимагатиме менше когнітивних зусиль, аніж стратегія модернізації / доместикації, яка може спричинити значний зсув тексту перекладу за шкалою когнітивної еквівалентності [15, с. 487–488].

Переклад часово віддаленого

© Я. В. Бойко

першотвору ускладнюється через особливості історичного сприйняття оригіналу сучасними перекладачами та читачами перекладу, розбіжності між двома мовами й розбіжності фонових знань між відповідними колами читачів [3]. Зберігаючи художню оригінальність та історичну достовірність оригіналу, перекладач може передати мовні ознаки твору: шляхом використання часткової архаїзації перекладу, виконаного сучасною мовою; перекласти оригінал мовою на тому етапі розвитку, що відповідає часу створення оригіналу; ретранслювати оригінал штучно створеною мовою, яка комбінує в собі ознаки реально існуючих або мертвих мов і діалектів. При відтворенні історичного, соціального та літературного контекстів перекладач може обрати також інший шлях: не відтворювати ознаки ТО, що не відповідають сучасній нормі або є незрозумілими для сучасного читача через відсутність відповідних фонових знань або інтерпретувати особливості змісту й форми оригіналу з урахуванням сучасної мовної та естетичної норми та фонових знань сучасного читача. Коли перекладач ретранслює класичний твір навмисно архаїзованою мовою, архаїчна мова стає елементом виду мистецтва, набуваючи дивного для задуму автора сенсу. Часово віддалений першотвір має перекладатися сучасною мовою, оскільки відчуженість між звичною для сучасного читача мовою та чужим змістом примушує його не суб'єктивно ідентифікувати себе зі змістом тексту, а об'єктивно знайомитися з ним.

Незважаючи на значну кількість напрацювань у сучасній транслятології щодо вибору стратегії відтворення художньо-історичних творів засобами цільової мови, актуальним постає проблема когнітивного стилю перекладача як вирішального фактора, що визначає той шлях, який обирає перекладач у розв'язанні складного завдання досягнення так званої темпоральної еквівалентності ТО і ТП.

Мета статті – розкрити зумовленість стилістичної варіативності різночасових українських ретрансляцій часово віддаленого першотвору когнітивним стилем перекладача, що детермінує його вибір стратегії перекладу. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: охарактеризувати когнітивний стиль українських поетів-перекладачів трагедії Шекспіра "Hamlet", сформований у XIX–XXI ст. під впливом культурно-історичного контексту і літературного стилю епохи; продемонструвати вплив когнітивного стилю перекладача на його вибір стратегії перекладу – історизації / архаїзації або модернізації / доместикації.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували: трагедія У. Шекспіра "Hamlet" [17] та її українські ретрансляції, авторами яких є: Пантелеймон Куліш [4], Леонід Гребінка [5] і Юрій Андрухович [6].

Методологія дослідження інкорпорує загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, спостереження й абстрагування – для обґрунтування теоретичних проблем розвідки; лінгвостилістичний, компонентний та порівняльний аналіз – для зіставлення стилістичних особливостей ТО і ТП, а також різночасових ТП між собою з метою виявлення та порівняння специфічних внутрішньомовних і міжмовних ознак індивідуального стилю перекладу.

Результати. Оскільки переклад художніх текстів призначається для естетичного задоволення читацької аудиторії, то для досягнення адекватності художнього перекладу, особливо першотвору, віддаленого значною часовою дистанцією, недостатнім є врахування лише його мовних характеристик – лексико-граматичних, стилістичних, поетичних тощо. Значної ваги набуває історичний, соціальний та культурний контексти створення, причому, не лише першотвору, а і його ретрансляцій, так само як і особливості сучасного читача, його фонових знань, насамперед, його попередньої інформованості щодо історії та соціально-культурного розвитку як країни першотвору, так і країни ретрансляцій за часів їх появи.

Соціально-культурний контекст, у якому були створені першотвір – трагедія У. Шекспіра "Hamlet" (1600) та її українські ретрансляції – П. Куліша (1899), Л. Гребінки (1939) і Ю. Андруховича (2000), демонструє радикально різні історичні епохи. З одного боку, єлизаветинська епоха в історії Великої Британії з характерними для неї соціальним розшаруванням і жорстко регламентованою ієрархією у суспільстві [8, с. 1042], з іншого, – три різні культурно-історичні періоди у розвитку суспільства в Україні: 1) остання чверть XIX ст. (переклад П. Куліша); 2) 1930-ті роки (переклад Л. Гребінки); 3) рубіж третього тисячоліття (переклад Ю. Андруховича).

Перший період – остання чверть XIX ст. – дорадянські часи України, коли частина її інтелігенції спрямувала свою діяльність на національно-культурне відродження, що означало усвідомлення національної ідентичності. Весь комплекс визвольних прагнень українського народу знайшов своє відбиття в діяльності першої української таємної політичної організації – Кирило-Мефодіївського братства, що виникла в Києві в грудні 1845 – січні 1846, і Пантелеймон Куліш був частиною цього братства.

© Я. В. Бойко

Другий період – 1930-ті роки – радянські часи України, які характеризуються зміцненням авторитарного ідеологічного режиму в СРСР на чолі з харизматичним диктатором Сталіним, жорсткими вимогами до параметрів перекладу та цензурою мовних канонів. Ретрансляції часто узгоджуються з "контекстом обмежених часом норм, зокрема ідеологічними зсувами та змінами у сприйнятті вихідної культури в цільовій культурі" [12, с. 28]. Переклад Гребінки зазнав тотальної редакторської правки і "зіставивши між собою відредагований Михайлом Тупайлом переклад із шеститомника і першотекст Гребінки, можна без перебільшення вести мову про 'двох Леонідів Гребінок' – настільки різняться між собою в мовностилістичному плані ці два варіанти перекладу" [1, с. 171].

Третій період – рубіж третього тисячоліття – пострадянська Україна, яка характеризується швидкими змінами в суспільстві, а сучасний хід соціальних і культурних перетворень в Україні значною мірою зумовлений її тоталітарним минулим і практиками, використовуваними комуністичним режимом для формування "нової людини". Ю. Андрухович як людина нової України втілює взаємозв'язок радянської моралі та нової моралі, в якій людині потрібно було стати більш підприємливим у всіх сферах життя, що особливо не залишало місця для оцінки моральних цінностей.

Соціально-культурний контекст трьох історичних періодів не міг не вплинути на ***творчі настанови*** українських перекладачів, оскільки перекладач, як і кожний митець, не існує у позачасовому просторі, а належить своїй епосі та взаємодіє з певним соціокультурним середовищем. Соціокультурні цінності і норми формують концепцію творчості, що, своєю чергою, може вплинути на спосіб, у якому індивідуальний стиль перекладача поєднується з художнім методом епохи і втілюється у специфічному літературному напрямі, до якого належить переклад. Синтез художнього стилю епохи та індивідуального стилю перекладача детермінує когнітивний стиль перекладу, який якнайкраще унаочнюється шляхом порівняння різних перекладів одного першотвору. Розглянемо фрагмент із трагедії У. Шекспіра "Hamlet" (акт 3, сцена 3) та його три українські ретрансляції, авторами яких є П. Куліш, Л. Гребінка й Ю. Андрухович.

W. Shakespeare: *Up, sword; and* ***know thou*** *a more* ***horrid hent****: / When he is* ***drunk asleep****, or in his rage, / Or* ***in the incestuous pleasure of his bed****; / At gaming, swearing, or about some act / That has no* ***relish of salvation*** *in't; / Then* ***trip him****, that* ***his heels may kick at heaven****, / And that his* ***soul may be as damn'd and black / As hell****, whereto it goes. My mother stays.* [17, с. 78].

П. Куліш: *Сховайся, мечу, й знай* ***страшнійшу*** *пору. / Як буде* ***пятий*** *він чи* ***біснуватий****, / Чи* ***сонни на кровозмісивім*** *ложі, / Чи в грі, в* ***божбі****, або в якому* ***ділї****, / Що грішній не дає душі* ***спасення****, / Тодї* ***штовхни*** *його, щоб він* ***пятами / Брикав*** *до неба, і нехай проклята / Душа його на вік і чорна буде, / Як пекло те, куди летить* ***поганець****. /* ***Паньматка*** *жде мене.* [4, с. 94].

Л. Гребінка: *У піхви, меч; на мить страшнішу* ***жди****. / Коли* ***уп'ється*** *він, чи буде* ***в гніві****, / Чи в кровозмісних втіхах* ***на постелі****, / У грі, в блюзнірстві чи за іншим* ***ділом****, / Далекий від* ***спасіння****, – ось тоді / Убий, щоб і* ***зоглядітись*** *не встиг він, / Щоб* ***душу, кляту й чорну, ніби пекло, / У пекло він поніс****... Ба,* ***матір*** *жде.* [5, с. 63].

Ю. Андрухович: *Назад з мечем і вичекай хвилину, / Щоб він* ***упився, вгрався****,* ***спав у ліжку / Гріховному, в блюзнірстві, блювотинні****, /* ***За картами, у шалі, в ейфорії****, / Щоб мав усе, крім думки про спасіння – / Тоді* ***його звали****, щоб аж* ***задерлись / Підошви, щоб огидну чорну душу / Забрала чорнота****…Чекає мати.* [6, с. 136].

Мова Шекспіра є зразком англійської мови ранньоновоанглійського періоду, що охоплює другу половину XVI ст. і першу половину XVII ст. і характеризується становленням і подальшим розвитком стандартних норм національної англійської мови. Оскільки драматург писав для народного театру (public theatre), мова його п'єс була достатньо простою, зрозумілою широкій публіці із народу. Але відсутність стандартизованої англійської мови пояснювала паралельне існування у шекспірівському драматургічному тексті архаїзмів (*thou*) і неологізмів (*hent*); фраз високого стилю (*Up, sword; and know thou a more horrid hent*; *relish of salvation*) і розмовного лексикону (*then trip him*; *when he is drunk asleep*); живих народних образів (*that his heels may kick at heaven*; *in the incestuous pleasure of his bed*) і образів високої поезії (*that his soul may be as damn'd and black / As hell*). При цьому, архаїзмами і поетизмами ці слова стали лише з унормуванням англійської мови у процесі її історичного розвитку. У XVI ст. такою мовою розмовляли і таку мову розуміли і герої п'єс Шекспіра, і глядачі цих п'єс.

Мова Куліша – це зразок органічного поєднання високого стилю з народним, що цілком узгоджується з критеріями романтичної концепції перекладу. Спрямовуючи свою діяльність перекладача на національно-культурне відродження, що означало

© Я. В. Бойко

усвідомлення національної ідентичності, Куліш у своїх перекладах створював особливу поетичну мову, яка поєднувала ресурси старої книжної (староруської чи староукраїнської) і народнопоетичної мови. Наведений фрагмент із перекладу Куліша яскраво демонструє синтез книжної лексики (старорусизми, староукраїнізми, церковнослов'янізми: *не дає душі спасення*; *в божбі*; *біснуватий*; *паньматка*) з локалізмами і колоквіалізмами (*Тоді штовхни його, щоб він пятами / Брикав до неба*; *поганець*) та з авторськими словотворами і формальними експериментами (*знай страшнійшу пору*; *Як буде пятий він*; *Чи сонни на кровозмісивім ложі*; *п'ятами*). Дотримуючись принципу максимальної лексичної еквівалентності ТО, який також демонструє паралельне вживання книжного і розмовного лексикону як свідчення неунормованості англійської мови, Куліш обирає стратегію історизації / архаїзації, орієнтуючись на автора першотвору й історичний колорит часово віддаленого оригіналу.

Альтернативну стратегію – модернізації / доместикації, що орієнтована на сучасного читача перекладу, – обирають Гребінка й Андрухович, але стилістична варіативність їх перекладів унаочнює той вплив на формування когнітивного стилю цих перекладачів, який здійснює не лише культурно-історичний контекст (30-і роки XX ст. і початок XXI ст.), а й різні світові і національно-етнічні тенденції у літературному процесі тих часів.

Когнітивний стиль Гребінки сформувався під впливом необароко, який склався в європейському мистецтві XIX ст. і характеризується підвищеною метафоричністю, парадоксальністю. Переклади Гребінки розраховано на пересічного українця 30-х років минулого сторіччя, і тому необароковий стиль його перекладу вирізняється яскравою стильовою експресією народно-розмовної української мови (*Коли уп'ється він*; *У грі, в блюзнірстві чи за іншим ділом*; *Далекий від спасіння*; *матір*) із просторічними лексико-граматичними конструкціями (*на мить страшнішу жди*; *в кровозмісних втіхах на постелі*; *щоб і зоглядітись не встиг він*) і приземленою образністю (*Щоб душу, кляту й чорну, ніби пекло, / У пекло він поніс*).

Когнітивний стиль Андруховича детерміновано мистецтвом постмодернізму, який виник у XX ст. як реакція на ідеї Просвітництва, заперечуючи модерністський пошук сенсу в хаотичному світі. У руслі стратегії модернізації / доместикації Андрухович також орієнтується на широке коло сучасних йому читачів початку XXI ст. з їх світорозумінням, лексикою і фразеологією, манерою спілкування. Постмодерністський стиль перекладу Андруховича характеризує знижена лексика (*Щоб він упився, вгрався*; *Тоді його звали, щоб аж задерлись / Підошви*), відверті фразеологічні конотації (*в блюзнірстві, блювотинні*), образна спрощеність (*спав у ліжку / Гріховному*; *За картами, у шалі, в ейфорії*; *щоб огидну чорну душу / Забрала чорнота*).

Висновки. Дослідження, проведене із застосуванням комплексу загальнонаукових і спеціальних, лінгвістичних і перекладознавчих методів аналізу, основним із яких є порівняльний аналіз трьох різночасових українських ретрансляцій часово віддаленого першотвору – трагедії У. Шекспіра *"Hamlet"* (1899), продемонструвало вплив когнітивного стилю перекладача на його вибір стратегії перекладу – історизації / архаїзації або модернізації / доместикації. Шляхом порівняльного аналізу перекладів Пантелеймона Куліша (1899), Леоніда Гребінки (1939) та Юрія Андруховича (2000) у статті унаочнено, що когнітивний стиль перекладача, який, своєю чергою, детермінований історико-культурним контекстом і літературним стилем епохи, постає вагомим фактором стильової варіативності ретрансляцій. Когнітивний стиль Куліша, сформований у руслі традицій романтизму під впливом визвольних прагнень українського народу в останню чверть XIX ст., спричинив його вибір стратегії історизації / архаїзації, орієнтованої насамперед на автора часово віддаленого першотвору та історичний колорит тексту оригіналу. Формування когнітивних стилів Гребінки й Андруховича відбувалося в різних історичних умовах (період авторитарного ідеологічного режиму в СРСР у 1930-ті роки vs. період соціальних і культурних перетворень в Україні на рубежі третього тисячоліття) і в руслі різних світових і національно-етнічних тенденцій літературного процесу (естетика необароко XIX ст. vs. мистецтво постмодернізму XX ст.). Тому Гребінка й Андрухович, хоча й обрали ту саму стратегію модернізації / доместикації, реалізували різні творчі настанови у своїх перекладах часово віддаленого першотвору, які відрізняються не лише за стилем, а й за їх когнітивною точністю.

Вибір локальних тактик у діахронній множинності ретрансляцій часово віддаленого першотвору постає перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Коломієць Л. В. Українські перекладачі «Гамлета» В.Шекспіра: Пантелеймон Куліш, Юрій Клен, Леонід Гребінка, Михайло

Рудницький, Ігор Костецький, Григорій Кочур, Юрій Андрухович. *Ренесансні студії*. Вип. 12–13. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. С. 163–188.

2. Новикова М. О. Перекладач і класика. Про форми і межі перекладацької інтерпретації. «*Хай слово мовлене інакше ...»* : статті з теорії, критики та історії художнього перекладу, 1982. С. 40–50.

3. Ребрій О. В. Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи, 3*, 2009. С. 190-205.

4. Шекспір У. Гамлет, принц данський: Пер. П. Куліша. Виданий з передмовою і поясненнями Др. Ів. Франка. Львів: Українсько-руська видавнича спілка. 1899. Режим доступу: https://translate-ua.livejournal.com/10577.html

5. Шекспір У. Гамлет, принц данський / Пер. з англ. Л. Гребінки. Твори в шести томах: Том 5, 5–118. Київ: Основи, 1986. 198 с.

6. Шекспір У. Гамлет, принц Данії / Пер. Ю. Андруховича. *Четвер*. Вип. 10. 1986. С. 2–103.

7. Шурма С. Г. Концептуальний зсув при перекладі образності в межах культурної моделі ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ (на матеріалі сучасних американських романів). *Лінгвістика XXI століття*, 2013. С. 209–219.

8. Boiko, Y., Nikonova, V. Cognitive Model of the Tragic in Ukrainian Retranslations of Shakespeare's Plays. *Journal of Language and Linguistic Studies,* 17 (Special Issue 2), 2021. P. 1034–1052. ISSN: 1305-578X.

9. Dechert, H. W., Sandrock, U. Thinking-aloud Protocols: the Decomposition of Language Processing. *Experimental Approaches to Second Language Learning*. Pergamon Institute of English, 1986. P. 67–78.

10. Halverson, S. L. Implications of Cognitive Linguistics for Translation Studies. *Cognitive linguistics and Translation: Advances in some Theoretical Models and Application* / eds. A. Rojo, I. Ibarretxe-Antuñano. Berlin: Boston, 2013. P. 33–75.

11. Holmes, J. S. The Cross-Temporal Factor in Verse Translation. *Meta.* Journal des traducteurs. Translators' Journal. Vol. 17, Number 2, 1972. P. 27–35.

12. Koskinen, K., Paloposki, K. Alice's Adventures in Finland: from Domestication to Forenization and Back. Claims. *Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam: John Benjamins, 2004. P. 27–38.

13. Kövecses, Z. Conceptual Metaphor Theory and the Nature of Difficulties in Translation. *Tradurre Figure: Translating Figurative Language.* / eds. D. R. Miller, E. Monti. Bologna, 2014. P. 25–31.

14. Lewandowska-Tomaszczyk, B. Re-conceptualization and the Emergence of Discourse Meaning as a Theory of Translation. *Meaning in Translation* / eds. B. Lewandowska-Tomaszczyk, M. Thelen. Frankfurt am Main, 2010. P. 105–148.

15. Mandelblit, N. The Cognitive View of Metaphor and its Implications for Translation Theory. *Translation and Meaning*. / eds. M. Thalen and B. Lewandowska-Tomasczyk. Maastricht. Part 3, 1995. 482–495.

16. Sickinger, P. Aiming for Cognitive Equivalence – Mental Models as a Tertium Comparationis – for Translation and Empirical Semantics. *Research and Language*. Vol. 15:2, 2017. P. 213–236.

17. Shakespeare, W. Hamlet. In R. G. White (Ed.). *The complete works of William Shakespeare*. Vol. 11. New York: The university society, 1899. P. 25–159.

18. Urmonova, N. M. Modernization or Historization Translation Problems of Uzbek Classical Works (Part 2). Issue 4, 2021. P. 13536–13543.

References

1. Kolomiiets', L. (2009) Ukrains'ki perekladachi «Hamleta» V. Shekspira: Pantelejmon Kulish, Yurij Klen, Leonid Hrebinka, Mykhajlo Rudnyts'kyj, Ihor Kostets'kyj, Hryhorij Kochur, Yurij Andrukhovych [Ukrainian translators of Shakespeare's Hamlet: Panteleimon Kulish, Yuriy Klen, Leonid Hrebinka, Mykhailo Rudnytsky, Ihor Kostetsky, Hryhoriy Kochur, Yuriy Andrukhovych]. Zaporizhzhia: KPU press, 163–188.

2. Novykova, M. O. (1982) Perekladach i klasyka. Pro formy i mezhi perekladats'koi interpretatsii. «Khaj slovo movlene inakshe ...» [Translator and classics. On the forms and limits of translation interpretation]: articles on the theory, critique and history of literary translation, 40–50.

3. Rebrij, O. V. (2009) Pryhody Alisy v Ukraini, abo pro mnozhynnist' suchasnykh perekladiv [Alice's Adventures in Ukraine, or the plurality of modern translations]. Linguistics of the XXI century: new researches and perspectives, 190–205.

4. Shekspir, U. (1899) Hamlet, prynts dans'kyj [Hamlet, Prince of Denmark] Per. P. Kulisha. L'viv: Ukrains'ko-rus'ka vydavnycha spilka. Rezhym dostupu: https://translate-ua.livejournal.com/10577.html

5. Shekspir, U. (1986) Hamlet, prynts dans'kyj [Hamlet, Prince of Denmark] Per. z anhl. L. Hrebinky. Kyiv: Osnovy, 198

6. Shekspir, U. (1986) Hamlet, prynts Danii [Hamlet, Prince of Denmark] Per. Yu. Andrukhovycha. Chetver, 2–103.

7. Shurma, S. H. (2013) Kontseptual'nyj zsuv pry perekladi obraznosti v mezhakh kul'turnoi modeli VELYKYJ LANTsYuH BUTTYa (na

© Я. В. Бойко

materiali suchasnykh amerykans'kykh romaniv) [Conceptual shift in the imagery translation within the cultural model THE GREAT CHAIN OF BEING (case study modern American novels)]. Linguistics of the XXI century, 209–219.

8. Boiko, Y., Nikonova, V. (2021) Cognitive Model of the Tragic in Ukrainian Retranslations of Shakespeare's Plays, 1034–1052.

9. Dechert, H. W., Sandrock, U. (1986) Thinking-aloud Protocols: the Decomposition of Language Processing, 67–78.

10. Halverson, S. L. (2013) Implications of Cognitive Linguistics for Translation Studies. Berlin: Boston, 33–75.

11. Holmes, J. S. (1972) The Cross-Temporal Factor in Verse Translation, 27–35.

12. Koskinen, K., Paloposki, K. (2004) Alice's Adventures in Finland: from Domestication to Forenization and Back. Amsterdam: John Benjamins, 27–38.

13. Kövecses, Z. (2014) Conceptual Metaphor Theory and the Nature of Difficulties in Translation. Bologna, 25–31.

14. Lewandowska-Tomaszczyk, B. (2010) Re-conceptualization and the Emergence of Discourse Meaning as a Theory of Translation. Frankfurt am Main, 105–148.

15. Mandelblit, N. (1995) The Cognitive View of Metaphor and its Implications for Translation Theory. Maastricht, P. 482–495.

16. Sickinger, P. (2017) Aiming for Cognitive Equivalence – Mental Models as a Tertium Comparationis – for Translation and Empirical Semantics, 213–236.

17. Shakespeare, W. (1899) Hamlet. New York: The university society, 25–159.

18. Urmonova, N. M. (2021) Modernization or Historization Translation Problems of Uzbek Classical Works, 13536–13543.

TRANSLATOR'S COGNITIVE STYLE: "MODERNIZATION" VS. "HISTORIZATION" OF THE TIME-REMOTE ORIGINAL TEXT (CASE STUDY OF UKRAINIAN RETRANSLATIONS OF W. SHAKESPEARE'S TRAGEDIES)

Ya. V. Boiko

Abstract. *The article focuses on the cognitive style characteristics of Ukrainian poets-translators of Shakespeare's tragedies, formed in the XIX-XXI centuries under the influence of cultural and historical context and literary style of the epoch. The analysis of Shakespeare's "Hamlet" (1899) and its three time-remote Ukrainian retranslations made by P. Kulish (1899), L. Hrebinka (1939) and Yu. Andrukhovych (2000), revealed the influence of the translator's cognitive style on his choice of translation strategy – historicization / archaization (focus on the author of the original work, i.e. preservation of the culturally motivated mental image of the original in the translation) or modernization / domestication (orientation on the modern reader of the translation, i.e. adaptation of the original mental image to the cultural norms of the target audience).*

The ***goal*** *of the research is to demonstrate the dependence of the stylistic variability of different Ukrainian retranslations of time-remote original text on the translator's cognitive style, which determines his choice of translation strategy. The research methodology incorporates general scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction, observation and abstraction for substantiation the theoretical foundations; linguistic-stylistic, componential and comparative analysis to compare, on the one hand, time-remote original text with different Ukrainian retranslations, and on the other hand, different Ukrainian retranslations with each other to identify specific features of individual translation style.*

Results of research. *The socio-cultural context in which Shakespeare's tragedy "Hamlet" and its Ukrainian retranslations by P. Kulish, L. Hrebinka and Y. Andrukhovych were created, demonstrates fundamentally different historical epochs. On the one hand, there is the Elizabethan era in the history of Great Britain with its specific social stratification and hierarchy in society. On the other hand, three different cultural and historical periods in social development in Ukraine: 1) the last quarter of the XIX century (P. Kulish); 2) 1930s (L. Hrebinka); 3) the turn of the third millennium (Yu. Andrukhovych). Therefore, the cognitive style of the translators is determined by the historical, cultural context and literary style of the epoch. The study revealed differences in retranslations of the time-remote original text not only in style but also in their cognitive accuracy, as the choice of historicization / archaization or modernization / domestication translation strategy depends on the literary style of the epoch to which the translator belongs or aspires.*

Keywords*: diachronic plurality in translations, time-remote original text, translator's cognitive style, historicization / archaization strategy, modernization / domestication strategy, cultural and historical context, literary style of the epoch.*

© Я. В. Бойко